

ROJEK, Paweł (2015): *Rusko: prokletí impéria. Zdroje ruského politického chování*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Ruská anexe Krymu doprovázená ze strany prezidenta Putina specifickou legitimizační rétorikou (srov. Leichtová 2016) a konflikt na východní Ukrajině, do kterého je přímo či nepřímo taktéž zapojená Ruská federace, jsou zcela jistě faktory, které v posledních letech zásadním způsobem ovlivňují politiku v celé (středo)východní Evropě a taktéž v Evropě jako celku. Není pochyb, že Rusko v průběhu několika set let svých dějin více či méně úspěšně formovalo imperiální panství – za impérium je možné považovat Romanovský stát stejně jako SSSR od doby Stalina. Je ovšem otázkou, zda současné Rusko považovat za imperiální velmoc, tedy zda je asertivní zahraniční politika Moskvy v posledních letech vysvětlitelná snahou kremelských vládců obnovit impérium existující ve dřívějších desetiletích a staletích nebo zda je zdrojem zmiňované zahraniční politiky něco jiného.

Interpretovat ruské angažmá nejen na Ukrajině, ale například i před několika lety v Gruzii, kdy Moskva pomohla vytvořit dvě kvazistátní struktury, které si nárokují nezávislost na Tbilisi, jako pokus budování nového impéria, je poměrně svůdné a na první pohled i docela oprávněné. Takovýmto způsobem interpretuje ruskou zahraniční politiku celá řada odborníků věnujících se danému tématu – příkladem může být významný holandský komentátor Marcel H. Van Herpen (např. 2015) nebo známý polský konzervativní historik Andrzej Nowak, z jehož česky vydaných textů se otázce ruského imperialismu věnuje např. kniha *Impérium a ti druzí* (Nowak 2010). Tito dva autoři (a stejně tak i řada dalších) se domní-

vají, že Putin obnovuje impérium, což se snaží podkládat rozsáhlou evidencí nejen z uskutečněných zahraničněpolitických kroků Ruska, ale i studiem ideové výbavy lidí, kterými se Putin obklopuje a kteří mají myšlenku obnovení impéria mezi svými cíli. Putin se zkrátka snaží o reinkarnaci impéria carského a/nebo bolševického. Ne však všichni autoři s jejich závěry souhlasí.

Jedním z nich je i polský sociolog a filosof Paweł Rojek, který právě toto téma řeší ve své nejnovější knize *Rusko: prokletí impéria*. Impulsem pro napsání této knihy byla autorovi současná situace na Ukrajině a otázka, zda může Polsko hrát v ruské asertivní politice do budoucna roli cíle. Týká se tedy to, co se děje na Ukrajině, i Polska? Rojek je k současnému ruskému politickému režimu i jeho zahraniční politice značně kritický (skoro se chce dodat, že na polského konzervativního myslitele se tak sluší a patří), ale v rámci svého výkladu dochází k přesvědčení, že obávat se ruské snahy o obnovení impéria je neopodstatněné. Hlavním námětem knihy je tedy otázka toho, zda je Rusko zemí (neo)imperiální nebo postimperiální. Postimperialismem Rojek rozumí stav, ve kterém země, která historicky ovládala impérium, se po jeho rozpadu s touto situací smířila a nepokouší se jej obnovit. Jako příklady uvádí současnou Francii, Španělsko atd. Taková země tedy pokusů imperialismu překonává. Oproti tomu stojí (neo)imperialismus, což je princip mající vést k obnovení zaniklé říše. Oba tyto proudy ve vztahu k ruskému zahraničněpolitickému chování mají své zastánce – a to jak v rovině vědců a politických myslitelů a analytiků po

celém světě, kteří se studiem ruské politiky zabývají, tak mezi ruskými politickými představiteli, kteří ovlivňují nebo by rádi ovlivňovali kremelskou politiku.

Rojek svůj výklad staví na postupné analýze proudů ruského politického a kulturního myšlení a hledání toho, zda tyto proudy souvisí spíše s expanzionismem a budováním impéria, či s izolacionismem a soustředěním se na vnitřní budování vlastního státu, který je považován za něco specifického. První analyzovanou ideou je představa Moskvy jako třetího Říma, ve které Rojek nalézá jak prvky expanzionismu (snaha ovládnout pravoslavné země), tak představy kulturní výlučnosti. Na základě vnitřních odlišností v rámci této myšlenky se autor domnívá, že by bylo dobré hovořit o myšlenkách třech – o novém Jeruzalému (který má náboženský základ a zároveň mu chybí představa expanzionismu), o novém Konstantinopoli (i zde nalézáme náboženský základ, ale společně s ním i požadavek na expanzi) a konečně o novém Římu (ten požaduje expanzi a přitom nestaví na základě náboženství).

Ve druhé části navazuje Rojek analýzou tří dominantních proudů postsovětské ruské geopolitiky – atlantismu, (neo)eurasianismu a pojetí Ruska jako Ostrova, pro něž přichází s novým označením insularismus. Tyto tři proudy se snaží charakterizovat jednak prostřednictvím jejich důležitých představitelů a zároveň poměrně novátorsky pomocí jejich vztahu k myšlence Ruska jako civilizace odlišné od Západu a toho, zda daný směr požaduje expanzi a vytvoření impéria. Atlantismus, mezi jehož zastánce patří nemnoho ruských liberálů, nepovažuje Rusko za kulturně odlišné a expanzi za chtěnou. V současnosti je však liberalismus výrazně marginalizován, proto se Rojek soustředí

na zbylé dva proudy. Eurasianismus mimo řady dalších autorů ztělesňuje zejména Alexandr Dugin, jeden z nejvýznamnějších ruských geopolitiků a po jednu dobu člověk se značným vlivem na klíčové osoby politického systému. Eurasianismus staví na myšlence kulturní výlučnosti a zároveň požadavku expanze. V této věci Rojek rozděluje eurasianismus izolacionistický, který hodlá obnovit impérium v hranicích bývalého SSSR (i když název „izolacionistický“ v souvislosti s požadavkem expanze nezní zcela přesvědčivě), a expanzionistický, který nehodlá nové impérium omezovat dřívější hranicí sovětskou. A konečně třetí myšlenkou je insularismus, mezi jehož představitelů patří například Alexandr Solženicyn, ruský patriarcha Kirill a jím šířená idea Ruského světa (srov. např. Solik a Baar 2016) nebo Vladislav Surkov, autor ideje tzv. suverénní demokracie. Insularismus je vystavěn na přesvědčení o ruské výlučnosti a zároveň na odmítání vybudování impéria. A to navzdory tomu, že řada zastánců tohoto směru uvažuje o hranicích ruského světa v širších konturách, než jaké stanovují hranice současné Ruské federace. Solženicyn za součást Ruska jako Ostrova považuje i Ukrajinu a Bělorusko, Kirill do konceptu Ruského světa zahrnuje kromě těchto navíc ještě Moldavsko a Kazachstán. Budování této sféry kulturního a/nebo politického vlivu však neznamená nutně snahu o expanzionismus a vybudování impéria. Důležitým tématem, které provází debatu o jednotlivých proudech, je otázka nacionalismu – ta je vlastní insularistům, ale do velké míry cizí (alespoň v etnickém slova smyslu) eurasianistům.

V poslední části, kterou považují v kontextu současného dění za stěžejní, konfrontuje Rojek politické představy

a požadavky dvou významných mužů ruské postsovětské politiky – eurasianisty Dugina a insularisty Surkova. Rojek hledá nejen jejich pohled na otázku expanze, ale všímá si jejich politického myšlení celkově. Důležitou věcí, na kterou se zároveň soustředí, je otázka, kdo z těchto dvou má zásadní vliv na současné ruské dění. Oba totiž bývají považováni za blízké rádce Putina, nicméně zde narážíme na problém, že jejich názory jdou v podstatě zcela proti sobě (což je doplněno jejich osobní animozitou), z čehož je patrné, že se do ruské politiky nemohou prosazovat vize obou těchto autorů současně. Dugin požaduje vybudování eurasijského tellurokratického impéria, které by se stalo opozicí vůči globalizaci řízené thalassokratickým blokem. Prostředkem k vybudování tohoto impéria je jednak expanze a zároveň spojenectví s celou řadou dalších států. Surkov jako autor konceptu suverénní demokracie požaduje naopak upevnování ruského politického systému směrem dovnitř. Rojek se domnívá, že ačkoli jistý vliv Duginovi v minulosti upřít nelze, v posledních letech byl ale šedou eminencí Kremlu spíše Surkov (i když pro úplně poslední dobu to již také neplatí, neboť Surkov upadl v nemilost).

Současnou ruskou politiku proto Rojek považuje za politiku odpovídající insularismu a postimperialismu, kdy se Putin soustředí na vnitřní posílení režimu a nikoli na expanzi a budování impéria. Neznamená to ovšem, že odmítání impéria vede nutně k vyloučení konfliktu z nástrojů zahraniční politiky. Anexe Krymu nebo podpora akcí na východní Ukrajině jsou podle autora ale spíše projevy snahy podpořit legitimitu režimu prostřednictvím úspěšné zahraniční akce (k čemuž Putin sahá v době ekonomické krize, kdy již

nemůže legitimitu stimulovat stoupající životní úroveň), případně projevy snahy ochránit vlastní režim od škodlivých vlivů z okolí a zabezpečit jeho hranice. Ačkoli na první pohled může být zahraničněpolitický dopad podobný jako v případě snahy obnovit impérium, zcela zásadně odlišné jsou pohnutky, které k této asertivní politice vedou. Co se týká Polska, Rojek, ač opakuje, že vůči Putinovu režimu značně kritický, žádné ohrožení své země z jeho strany necítí. Pro úplnost dodejme, že by Polsko nemuselo být předmětem ruské expanze ani v případě, že by Moskva vykonávala imperialsitickou politiku eurasianistů. Například v představách Dugina nutně nefiguruje pacifikace Polska – Dugin ovšem nepřipouští ani jeho nezávislou existenci, Polsko by se dle jeho mínění mělo přimknout k Německu, které by mělo být ruským spojencem.

Paweł Rojek svůj výklad podpírá zcela výbornou znalostí nejnovější produkce těch nejvýznamnějších autorů, kteří se současnému Rusku a jeho zahraniční politice věnují – jak autorů ruských, tak „západních“, ale především polských. Už jen výčet citovaných polských děl, která vznikla v posledních letech a orientují se na problematiku ruského eurasianismu, imperialismu atd., ukazuje na to, jak obsáhlé (zejména ve srovnání s tím českým) je polské bádání o současném Rusku a ideových kořenech jeho politiky. Představovaná kniha se tak může stát i zdrojem inspirace další literatury pro každého zájemce o sledovanou otázku.

Ačkoli je kniha poměrně útlá, nabízí mimořádně zajímavou interpretaci rozporů v ruském politickém myšlení, která je odlišná od interpretace celé řady dalších autorů. Navzdory jisté myšlenkové hutnosti v některých

pasážích knihy je text mimořádně čtivý, což je výsledkem i výborného překladu Josefa Mlejníka, a rozhodně by neměl uniknout pozornosti nikoho, kdo se o současné dění ve východní Evropě zajímá.

Další použité zdroje

LEICHTOVÁ, Magda B. (2016): Why Crimea Was Always Ours: Legitimacy Building in Russia in the Wake of the Crisis in Ukraine and The Annexation of Crimea. *Russian Politics* 1/2016, s. 291–315.

NOWAK, Andrzej (2010): *Impérium a ti*

druzí. Rusko, Polsko a moderní dějiny východní Evropy. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

SOLIK, Martin a BAAR, Vladimír (2016): Koncept 'Ruského světa' jako nástroj implementace soft power v ruskej zahraničnej politike. *Politické vedy*, roč. 19, č. 1, s. 8–47.

VAN HERPEN, Marcel H. (2015): *Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism*. 2nd Edition. Lanham: Rowman and Littlefield.

Vladimír Naxera*

BAUMAN, Zygmunt (2015): *Tohle není deník*. Praha: Academia

Ceci n'est pas une memoire. Touto parafrází Foucaultovy eseje o obrazech, reprezentacích a dýmce lze začít recenzi na knihu Zygmunta Baumana *Tohle není deník*. S ohledem na název je možné konstatovat, že autor již v názvu díla klame tělem, protože se jedná o deníkovou formou zpracované glosy, postřehy a kritické reflexe aktuálních událostí, které si Zygmunt Bauman zapisoval od září 2010 do března 2011. Pochopitelně se nejedná o zápisy formou „Milý deníčku, dnes jsem něco něco“ a autor nepopisuje otrocky každý den ve výše uvedeném časovém rozpětí. Spíše se jedná o glosář a Bauman ve chvíli, kdy měl potřebu se vyjádřit k nějakému tématu, se svěřil svému deníčku. Z tohoto důvodu se bude v recenzované publikaci těžko hledat nějaké nosné téma, okolo něhož by se točila autorova argumentace. Pokud se ale pokusíme z deníku Zygmunta Baumana vytáhnout nějaké stěžejní téma, tak v obecné rovině můžeme dojít k tomu, že leit-

motivem je smysluplně předkládaná kritika neoliberální politické praxe a jejích projevů a deník tak můžeme považovat za určité shrnutí argumentace, kterou Zygmunt Bauman prezentoval ve svých předcházejících textech.

Kritickou reflexi (v roce 2010) aktuálních společenských událostí představuje autor deníkovou formou, v níž vyjádření k nějakému tématu zabírají cca půl až dvě strany, což považují ze stylistického hlediska za velmi příjemné osvěžení. Je to příjemné z toho důvodu, že s ohledem na rozsah jde Bauman k jádru věci a nestaví tak nějaké zbytečně sofistické argumentační systémy. Byť je zvláštní doporučovat jednu z posledních Baumanových monografií jako určitý návod, jako uvedení do jeho díla, argumentace předkládaná v knize je však velmi dobře přístupná a zároveň de facto shrnuje velkou část myšlenek, které Zygmunt Bauman rozpracovával v průběhu svého akademického života. To, že se jedná o prav-

*PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D., Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, vnaxera@kap.zcu.cz.